

Кінаш Богдан Степанович –

кандидат юридичних наук, начальник

факультету заочного та дистанційного навчання працівників ОВС Прикарпатського

юридичного інституту

Львівського державного університету внутрішніх справ

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА В УКРАЇНІ

Розглянуто правові питання державного будівництва та державно-правового управління, упровадження їх у практику державного будівництва на всіх його рівнях, їх роль і значення.

Ключові слова: державне будівництво; державне управління; публічна влада.

Рассмотрены правовые вопросы государственного строительства и государственно-правового управления, их внедрения в практику государственного строительства на всех его уровнях, их роль и значение.

Ключевые слова: государственное строительство; государственное управление; публичная власть.

The article discussed the legal issues of state construction and state-legal control of their implementation in practice of nation-building at all levels; their roles and values.

Keywords: state building; governance; public power.

Сучасний процес розвитку державності України на демократичних засадах безпосередньо пов'язаний з організаційною будовою, формами та методами реалізації завдань і функцій держави, її органів, удосконаленням та розвитком організації їх діяльності, ефективної взаємодії різних структур державної публічної влади.

Державність – це досить складний комплекс елементів, структур, інститутів публічної влади, а також компонентів неполітичного характеру, які обумовлені специфікою соціально-економічних, політичних, морально-духовних умов життєдіяльності конкретного народу на відповідному етапі його розвитку. Державність – це стан не лише держави, а й суспільства в конкретній історичний період, якісна характеристика його елементів [1, с. 7]. Цей чинник зумовлює виокремлення такої спеціальної сфери та виду державної діяльності, як державне будівництво.

Державне будівництво є особливим процесом, що належить до найбільш складних форм діяльності людини, який визначає буття людини. Проте досі формування державного будівництва відбувається стихійно, а не усвідомлено. Причиною такого становища є неоднозначність трактування змісту держави як базового поняття та, внаслідок цього, неоднозначність виокремлюваних методів державного будівництва. Водночас сучасний етап розвитку української державності та суспільства в цілому характеризується тривалим процесом оновлення всіх сфер життєдіяльності соціальних суб'єктів. У стані формування залишаються організаційні, управлінські та правові засади зорієнтованої на цивілізовані ринкові відносини економіки. Поруч з конструктивними змінами в суспільстві відбуваються й деструктивні процеси, які супроводжуються поглибленням кризових виявів, загостренням соціально-економічних і політико-правових проблем. Одна з основних причин несприятливих тенденцій суспільного розвитку полягає в неспроможності нинішньої системи державного управління як елементу державного будівництва забезпечити ефективний перехід суспільства до нового якісного стану, а також у відсутності відповідної ідеології управління державою.

Нині для України важливо розвивати наукову сферу державного будівництва саме в її широкому значенні, як дослідження, розроблення й розв'язання проблем загальнодержавних, а не тільки правових, тобто проблем, безпосередньо пов'язаних із розвитком держави й суспільства. Адже наявна методологічна фрагментарність, системна неоднозначність, спроби займатися державним будівництвом на політичних принципах, підміна інтересів суспільства клановими інтересами, непрофесіоналізм й аморальність еліти, відсутність здатності її відповідати на виклики сучасності призвели до того, що державне будівництво в Україні: 1) не забезпечує формування держави як системної цілісності; 2) не є способом переходу України з об'єкта міжнародної політики в позицію суб'єкта; 3) не формує

українське суспільство як цілісність, а лише як співдружність національностей, що проживають на одній території.

Такий стан державного будівництва в Україні є природним в умовах відсутності регулярних наукових досліджень цього напрямку. Тому нинішня ситуація життєдіяльності Української держави вимагає негайного проведення досліджень із цього питання, що й зумовлює актуальність обраної тематики.

Метою цієї статті є наукове обґрунтування основоположних ідей – принципів державно-правового регулювання, їх упровадження у практику державного будівництва на всіх його рівнях, їх ролі та значення, можливості досягнення їх єдності, що забезпечує стабільність, динаміку та життєздатність державно-організованого суспільства.

На сучасному етапі політико-правових перетворень в Україні для розв'язання окресленої проблематики з'ясування її сутності, особливу цінність мають наукові доробки В. Б. Авер'янова, В. Д. Бабкіна, М. Ф. Головатого, В. М. Горшенєва, В. М. Князева, М. І. Козюбри, А. М. Колодія, В. В. Копейчикова, В. О. Котюка, Н. Р. Нижник, В. Ф. Опришка, П. М. Рабіновича, Ю. І. Римаренка, В. В. Цветкова, В. М. Шаповала, Ю. С. Шемшученка, Л. П. Юзькова та інших науковців.

Нині основоположною засадою державного будівництва є його принципи. Саме з приводу цього фундаментального питання абсолютно чітко висловився свого часу М. Бердяєв, який зазначив, що держава має своє життя та свої закони, що стоять над боротьбою класів і соціальних груп, а коли їй загрожує розпад та загибель, вона знаходить свою внутрішню силу й рятує себе. І тоді сила самої держави відтісняє на другий план ті класи й групи, які виявилися ворожими її призначенню та порушили основні закони її буття [2].

Теоретико-правова думка репрезентує широке й вузьке розуміння державного будівництва. Перше містить у собі управлінську діяльність законодавчої, виконавчої, судової гілок влади, Президента України, прокуратури, а також інших органів держави. У вузькому значенні державне будівництво трактують як діяльність органів виконавчої влади. У першому значенні державне будівництво є галуззю соціального або державного управління в широкому розумінні, а в другому – системою правових норм, що регулюють організацію й діяльність державних органів та органів місцевого самоврядування [3, с. 6–18].

Певною мірою така характеристика бере свій початок у радянському періоді розвитку української державності, коли саме в юридичній науці було виокремлено спеціальну галузь державознавства, що мала назву “радянське будівництво”. Існувало також два підходи до його визначення: відповідно до першого, радянське будівництво вважали галуззю державного будівництва, відповідно до другого – галуззю соціального управління [4, с. 12–23]. Радянське будівництво охоплювало всю державну систему, оскільки в радянській системі не існувало місцевого самоврядування й усі місцеві ради входили в загальну державну структуру. Сьогодні політична система України змінюється, модернізується, тому таке “вузьке” трактування цієї спеціальної сфери та виду державної діяльності вже не відповідає реальним умовам і потребам Української держави, збіднює її сучасні можливості й звужує перспективи розвитку державного будівництва.

Очевидним є родовий зв'язок державного управління та державного будівництва, що мають загальний об'єктний корінь – державу. Однак процеси, що визначають предметний характер цих наукових сфер, – різні. Водночас обидва процеси взаємозалежні, оскільки процес будівництва не видається можливим без його організації – управління. Тому обидва предмети є взаємозалежними та взаємодоповнюють один одного, тому їх слід розглядати в комплексі. При цьому державне будівництво є стратегією державного управління. Таким чином, предметом досліджень державного будівництва є формування об'єкта – держави як цілого на основі процесу (будівництва).

Для сучасного етапу національного державного будівництва характерними є демократизація суспільних процесів, закріплення на конституційному рівні політичного плюралізму, принципу поділу влади, верховенства права тощо. Це суто позитивні аспекти розвитку держави. Водночас існують і деструктивні елементи, зокрема, жорсткі конфлікти в парламенті, корупованість, зростання рівня злочинних виявів, зниження рівня культури населення тощо. Ці фактори дестабілізують становлення сучасної української державності.

Становлення державності безпосередньо відбувається в умовах функціонування відповідної політичної системи, державно-правового режиму. Тому процес становлення і розвитку української державності неможливо відривати від наявної політичної системи, оскільки держава є визначальним елементом цієї системи. Слід зазначити, що політичний режим – це динамічне явище. У жодній країні він не може залишатися незмінним. Оскільки режим залежить від соціальної бази й методів здійснення державної влади, а також від характеру влади панівної групи, то

зміна кожного з цих чинників неминуче вносить певні зміни в характер політичного режиму або навіть може спричинити зміну режиму [5, с. 63]. При цьому, на нашу думку, в умовах, що склалися, необхідні оновлені державні та правові режими, що зважають на дух часу, пов'язані з появою нових державних станів, нетрадиційних суб'єктів і об'єктів права, інтенсивним розвитком різних форм власності, приватного права, підприємницької діяльності, переорієнтації на інші, більш досконалі й вільні методи державно-правового управління, зміною пріоритетів у системі юридичних засобів і цінностей.

А тому знаходимо в державному управлінні та державному будівництві багато дублюючих функцій, цілей і завдань [6, с. 320–327]. Це свідчить про неповну розкритість поняття державного будівництва, що пов'язано з переважанням в Україні вузького його трактування, що не збігається з функціональним його призначенням і не відповідає масштабам справжнього його покликання. Сьогодні, коли тема національної ідеї зазвучала з новою силою, коли на порядку денному гостро постало питання консолідації українського суспільства на основі об'єднавчої стратегії, тема державного будівництва особливо актуальна. Адже, по суті, державне будівництво в Україні ще не починалося – тривала підготовка. Про це свідчить хоча б те, що сам термін “державне будівництво” не визначено.

Унаслідок того, що в державному будівництві не приділяють належного значення державному управлінню, а державне управління недостатньо приділяє увагу питанням державного будівництва, немає необхідної єдності їх спільних зусиль і не скоординована спільна діяльність з питань розвитку держави.

Водночас і державне управління вже не може розвиватися в межах колишніх підходів, якщо продовжувати розглядати його виключно як галузь правову або адміністративну, крім того, звівши до такого вузького розуміння й державне будівництво. Адже тільки інше, масштабне розуміння державного будівництва може змінити ситуацію, давши, водночас, і новий творчий імпульс розвитку державного управління в Україні. Тому слід однозначно визначитися: сьогодні науки державного будівництва в Україні немає. Те, що є – “державне будівництво і місцеве самоврядування,” – це не функціональне сполучення, тому воно й незначуще, крім вузькоспеціалізованих юридичних питань. Поза національною ідеєю державне будівництво не розвивається, воно не може підмінити собою національну ідею. Його слід вивести за межі самого себе як явища суто владно-бюрократичного й підняти до масштабів явища національного. Водночас очевидно є необхідність функціональної конкретизації державної діяльності, що вказує на потребу подальших доктринальних досліджень у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституційно-правові засади становлення української державності / [В. Я. Тацій, Ю. М. Тодика, О. Г. Данильян та ін.] ; за ред. акад. НАН України В. Я. Тація, акад. АПрН України Ю. М. Тодики. – Х. : Право, 2003. – 328 с.
2. Бердяев Н. Истоки и смысл русского коммунизма / Бердяев Н. – М. : Наука, 1990. – 220 с.
3. Ярмиш О. Н. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні : [навч. посіб.] / О. Н. Ярмиш, В. О. Серьогін ; за заг. ред. Ю. М. Тодики. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 672 с.
4. Советское строительство : [учеб. пособие] / под ред. проф. А. О. Безуглова. – М. : Юрид. лит., 1989. – 321 с.
5. Матузов Н. И. Политико-правовые режимы: актуальные аспекты / Н. И. Матузов, А. В. Малько // Общественные науки и современность. – 1997. – № 1. – С. 63.
6. Околіта С. В. Правове регулювання як засіб державного управління / С. В. Околіта // Збірник наукових праць Української Академії державного управління при Президентіві України. Вип. 1. – К. : Вид. УАДУ, 1999. – С. 320–327.